

edebiyatın izinde
DELİLİK ve EDEBİYAT

Yayına Hazırlayanlar

BANU ÖZTÜRK

DİDEM ARDALI BÜYÜKARMAN

SEVAL ŞAHİN

Bağlam Yayınları 442
İnceleme-Araştırma 297
ISBN 978-605-9911-37-5

Edebiyatın İzinde / Delilik ve Edebiyat
Yayına Hazırlayanlar:
Banu Öztürk - Didem Ardalı Büyükarman - Seval Şahin

© Bağlam Yayıncılık

Birinci Basım: Kasım 2017
Kitap Tasarımı: Canan Suner
Kapak Görseli: Francisco De Goya, *A Pilgrimage to San Isidro*
resminden ayrıntı, 1819-1823
Baskı: Umut Kağıtçılık Sanayi Ticaret Ltd. Şti.
Fatih Cad. Yüksek Sok. No: 11/1 Başakhan Merter/İstanbul

Yayınevi Sertifika Numarası: 11081
Matbaa Sertifika Numarası: 22826

BAĞLAM YAYINCILIK Hobyar Mah. Narlıbahçe Sok. No: 9/3 Cağaloğlu/İstanbul
Tel: (0212) 513 59 68 / 244 41 60 Tel-Faks: (0212) 243 17 27
Web: www.baglam.com e-mail: baglam@baglam.com

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ

Tülin URAL 7

Bölüm 1: DELİLİK VE TARİH

“*SORMA BİRADER! DEHŞET, CİNNET, FELAKET!*”: GEÇ OSMANLI DÖNEMİ EDEBİYATINDA TIMARHANENİN TEMSİLİ

Fatih ARTVİNLİ 13

GERÇEKLİK VE KURGUNUN SINIRLARINDA İNTİHAR

Rüya KILIÇ 37

Bölüm 2: DELİLİK VE PSİKANALİZ

BU KONUŞMADA HİÇBİR ŞEY OLMAYACAK, SİZİ TEMİN EDERİM

Aslı ERKAN 49

“BEN DELİ MİYİM?”

Didem AKSÜT DÖNMEZ 57

DELİLİĞE DAİR “YALAN YANLIŞ” BİR KONUŞMA

Pınar PADAR..... 68

Bölüm 3: DELİLİK VE YAZMAK

NAPOLYON’UN MAREŞALİ EXELMANS

İbrahim YILDIRIM 77

SORUŞTURMA: DELİLİĞİ YAZMAK

İrmak ZİLELİ..... 85

Bahri VARDARLILAR 86

B. Nihan EREN..... 88

Murat GÜLSOY..... 89

Hakan BIÇAKCI..... 90

Küçük İSKENDER 90

Ferat EMEN..... 91

Birgül OĞUZ 93

Gaye BORALIOĞLU 94

Bölüm 4: EDEBİYATTA DELİLİK

HALİDE EDİB'İN *KALP AĞRISI* ROMANINDA MODERN KADININ
CÜMLE-İ ASABİYE İLE İMTİHANI VE HİSSİ TERBİYE

Nefise KAHRAMAN..... 99

“HER KÖYDE EN AZ BİRİ”:
MODERN TÜRK ÖYKÜSÜNDE “KÖYÜN DELİSİ”

Hilmi TEZGÖR 110

GÜNGÖR DİLMEN TİYATROSUNDA FEDA VE DELİLİK?

Didem ARDALI BÜYÜKARMAN..... 117

LEYLÂ ERBİL'DE SINIR İHLALLERİ

Hasan TURGUT 124

FÜRUZAN'IN *SEVDA DOLU BİR YAZ*'INDA
ÇARESİZLİK HALİ OLARAK DELİLİK

Pelin ASLAN 132

KADINLIK, DELİLİK... TANTE ROSA...

Banu ÖZTÜRK..... 140

TÜRK HALK ANLATILARI EKSENİNDE DELİ TİPİNE
İŞLEVSEL BİR YAKLAŞIM

Aynur KOÇAK 148

DELİLİK BİBLİYOGRAFYA

Gökçe ÖZDER..... 158

YAZARLAR HAKKINDA..... 169

GİRİŞ

Tülin URAL

Bu sempozyumun hazırlanması sırasında birçok kişinin emeği geçti. Umarım hepsinin adını sayabilirim... Öncelikle yoğun programlarına rağmen bizleri kırmayıp açılış konuşması yapmayı kabul ettikleri için Sayın Doğan Hızlan'a ve sevgili Rektör Yardımcısı hocamız Prof. Dr. Kayhan Ülker'e çok çok teşekkür ederiz. Sempozyumumuzu destekleyen Bağlam Yayınları'na, Can Yayınları'na, Doğan Kitap'a, Everest Yayınları'na ve İletişim Yayınları'na ayrı ayrı minnettarız. Sempozyumla ilgili malzemele- rin basımı sırasındaki yardımlarından dolayı Nadir Bey'e de müteşekkirimiz. Elbette bizlerden yardımlarını esirgemeyen öğrencilerimiz olmasa bu sempozyumu gerçekleştirebilmemiz mümkün olmazdı. Hepsine tek tek "sağ olun" demek isteriz. Bizler için lezzetli kurabiyeler yapan arkadaşımız Gökhan Gücükoğlu'na da buradan teşekkür ediyoruz.

Ama elbette en çok davetimizi kırmayıp bu sempozyumda değerli görüş ve çalışmalarını bizlerle paylaşacak olan katılımcılarımızın tek tek her birine müteşekkirimiz.

Bu aslında bizim birlikte düzenlediğimiz ilk sempozyum değil. Daha önce de Türkçe edebiyatta polisiye, bilimkurgu ve fantastik anlatı üzerine de benzer toplantılar düzenledik. Bizler geleneksel eleştiri ya da edebiyat tarihçiliğinin pek dikkate almadığı türlere ve temalara ilgi duyan bir ekibiz. Delilik üzerine bu sempozyum da aynı ilginin bir parçası olarak düşünülebilir. Dolayısıyla bu sempozyumun edebiyat üzerine değerlendirmelerde genel olarak ihmal edilmiş ya da daha az ilgi görmüş bir temayı ele alması açısından daha önceki toplantılarla bir bağı vardır.

Oysa hem daha önceki toplantılarımıza hem de bu sempozyuma duyulan gözle görülür yoğunluktaki ilgi dahi başlı başına bize edebiyat tarihçiliği ve eleştirinin bu tarz ihmalkârlıkları ile ilgili bir şeyler anlatıyor: Demek ki eleştirinin ve edebiyat tarihçiliğinin ilgileri ile geniş okur kitlesinin, bilhassa da gençlerin merak ettikleri arasında tam bir örtüşme yok. Bu sözlerle elbette tarihçilik ve eleştirinin daha konvansiyonel alanlarında üretilen çalışmaların önemsiz veya değersiz olduğu gibi fazla cüretkâr bir iddia ortaya atmak niyetinde değiliz. Vurgulamaya çalıştığımız daha çok, edebiyat eleştirisi ve tarihçiliğinin, bugünün okurunun ilgisini çeken çağdaş türler ya da (divan edebiyatı gibi daha uzlaşımsal ya da tarihsel alanlarda çalışırken

dahi) bugünün okurunu meraklandıran temalar karşısında, kapılmaya çok eğilimli olduğu, o biraz da bugünün dertlerini, meraklarını hor gören akademik kayıtsızlığı aşmak yönünde daha çok adım atması gerektiğidir.

Esasen Türkiye’de delilik ve edebiyat bağı üzerine çalışmalar sınırlı olsa dahi Batı dünyasında bu alanın, genel olarak da delilik meselesinin uzun süredir ilgi gördüğüne kuşku yok.

Foucault’nun 1961 tarihli *Delilik ve Akıl Bozukluğu - Klasik Çağda Deliliğin Tarihi (La Folie et Deraison: Histoire de la folie à l’âge classique)* adlı eserinin kısaltılmış bir kopyası İngilizce’de 1964 yılında *Madness and Civilization: A History of Insanity in the Age of Reason* adıyla yayınlandı (1961 tarihli eserin bütünü ise ancak 2006’da İngilizce’ye çevrildi). Kuşkusuz antik çağdan bu yana, hem bugün Doğu dediğimiz dünyada hem de bugün Batı diye adlandırdığımız coğrafyada akıl sağlığı ile ilgili bir ilgi ve bilgi birikimi vardı. Freud ise aydınlanmanın varsaydığı aksine insanın içinde sadece akli barındırmadığı yönündeki uyarısı ile bu alanda önemli bir sıçramayı temsil ediyordu. Ancak Foucault, delilik meselesi ile ilgili (ve kuşkusuz yine aydınlanmanın evrensel ve yüceltilmiş “akıl” varsayımına dayanan) modern ön kabulleri altüst ederek “delilik” üzerine yeni sorular sormamızı mümkün kıldı. Foucault temelde tarih boyunca deliliğin algılanması ve bunun toplumsal işlevi üzerine sorular soruyordu. Ancak bu soruları sorarken deliliğin (iyileştirilebilir) bir sapma olduğuna ilişkin modernist ön kabulleri yıkıyor; daha doğrusu bu “sapma”yı tarihselleştiriyor ve bu sapmaya yönelik “modern toplum”un bulduğu çözümlerin en ileri ve akılcı çerçeveyi oluşturduğuna ilişkin yaygın kabulleri sorunsallaştırıyordu. Onun eseri sayesinde tumarhanenin “büyük kapatılma”nın bir parçası olduğunu –dolayısıyla da modern toplumun kendi vazettiğinin aksine mutlaka daha özgür bir yerlere doğru adım atmadığını- öğrendik. Ve delilik üzerine algı ve bilgimizin de nesnel değil, aslında tarihsel olarak kurulduğunu fark ettik. Öyle ise tarihçiler kadar sosyologları da ilgilendiren bir alandı delilik...

Foucault’nun açtığı yoldan ilerleyerek “delilik” üzerine sorabileceğimiz soruları biraz daha genişletelim ve ilk başta akla gelen birkaç tanesini hemen sıralayalım: Örneğin acaba bazı dönemlerde deliler ve delilik üzerine daha çok düşünmeye mi başlarız? Hangi dönemlerdir bunlar? Mesela bu politik meselelerden uzaklaşmak zorunda kalıp şahsî alana doğru yelken açtığımız dönemler olabilirler mi? Ya da belki de hiç böyle bir bağlantı yoktur... Ve mesela bazı dönemler bazı akıl hastalıkları daha moda olabilir mi? Örneğin ben nedense soğuk savaş yıllarına daha çok paranoayı, günümüze şizofreniyi yakıştırırım... İşte tam tarihçilere, bilhassa edebiyat tarihçilerine göre sorular...

Peki ya delilerden bahsederken nasıl temsil ederiz onları? Böylece edebiyat eleştirisinin derinleşebileceği alanlara doğru açılabiliriz. Örneğin deliler mutlaka tehlikeli kahramanlar olarak mı resmedilmiştir edebiyatta? Bu noktada mesela edebiyatın delirmiş katilleri-seri katilleri üzerinden polisiye ve korku edebiyatından da çok şey öğrenebiliriz. Yoksa toplumsal uzlaşımın dışında dururken bize kendi akıl evrenlerimizden görmediğimiz hakikati fısıldayan erdemliler, ermişler midir deliler? Unutmayalım, modern burjuva toplumunun temel anlatı biçimi olan romanın ilk örneği, Don Kişot da bir delirme hikâyesidir nihayetinde... Peki, ama Don Kişot'u delirten nedir? Aşk mı, okuduğu kitaplar mı, yoksa artık değişmekte olan toplumsal koşullar mı? Mesela artık hiç macera yaşanamayacak olduğu hakikati mi delirtmiştir onu? Öyle ise Don Kişot, La Mancha'lı şu meşhur asilzade, gözle görünür meczupluğu arkasında derin bir bilgeliği mi gizlemektedir acaba?

Ama öyleyse neden ardından, hemen tüm delirmiş kahramanların kadın olduğu, tüm deli kadınların da tavan aralarına tıklandığı; beğenilen erkek karakterlerin tutkularından çok hayat bilgisi kitaplarını aratmayacak akılcı hal ve tavırlarıyla ayırt edilebildiği o iç sıkıcı Victoria dönemi gelir? Öyleyse kadınlıkla ya da daha doğru bir deyişle cins kimliği ile delilik arasındaki bağ nasıl kurulmuştur? Bay Rochester'ın tavan arasındaki talihsiz eşinin hikâyesi anlatılacak olsa bu nasıl olurdu acaba? Acaba Jane Eyre evlilik kararını gözden geçirir miydi bu hikâyeyi okusa? Ya da acaba bu hikâye, ondan çok sonra kaleme alınmış Tante Rosa'nın hikâyesine benzer miydi yine de?

Buradan devam edelim: Delilik sandığımız kadar marjinal bir deneyim de değildir belki. Hiç değilse bazı dönemlerde... Modern toplumda yaşayan çaresizler olarak hangimiz hayatında hiç değilse bir kere deliliğin köşesinden döndüğünü hissetmemiştir? Ve tam da buradan biliriz ki akıl bizim en sağlam organlarımızdan biridir. Delirmek hiç de öyle kolay bir iş değildir aslında. Öyle ise modern toplum halen bir akıllılar-normaller toplumdur ve yine de halen içinde bizi delirtebilecek olanlarla mücadele etmenin olanaklarını da taşır. O kadar da çaresiz değilizdir belki...

O zaman acaba insan bu en sağlam yerini nasıl kaybeder? Ve cidden delirmiş birine rastladığımızda, hakikaten her defasında biraz ürkmez miyiz ve her defasında içimizde bir şey kopmaz mı? Bilhassa genç bir deliyi görsek sokakta hangimiz sarsılmayız?

Öyle ise delilik nasıl bir deneyimdir acaba? Bir özgürlük deneyimi midir, ruhun her bir tarafından yırtıldığı, parçalandığı bir ıstırap deneyimi mi? Bu deneyimi kim, hangi dille ifade edebilir sonra? Bu işte, psikolojinin ve tıbbın üzerinde söz almayı sevdiği ve alışkanlık haline getirdiği bir

sorudur. Bilim insanlarının kategorileştirmeye meraklı soğukkanlı bakış açısı, bu deneyimi anlamak için en ehil olanı mıdır peki gerçekten? Foucault bilimin söylemini bizzat bir “bilimsel” inceleme nesnesi yapıp onu başka söylemlerle karşılaştırdığından, bu da yetmezmiş gibi tüm bu söylemleri her birine episteme dediği bir bütünsellik içinde kavrayıp tarihsel akışa yerleştirdiğinden -yani bu söylemleri zamansal olarak da karşılaştırdığından bu yana, bunu iddia etmek bir hayli güç olsa gerek.

O zaman belki edebiyatçılardan bir şeyler öğrenebiliriz demektir. Sonuçta edebiyat da -sosyal ve insanî bilimler gibi, tıp gibi ya da sanatın diğer dalları gibi- farklı insanlık durumlarını anlamaya yönelik bir etkinlik değil midir? Ama bunu, yaratıcı, ince detaylarla oynamaya meraklı; aynı zamanda da çoğu kez yaraları kanatan, deşen ve bilindik cevapları ters yüz eden, sorgulayan, demek ki cesur, kendine özgü bir dil kurarak yapar. Şiirden romana dek her edebiyat yapıtında baştan kurulan; ama gene de okuduğumuzda tamamına edebiyat dememizi ve onu diğer anlama alanlarından ayırt edebilmemizi mümkün kılan bir dildir bu. Delilik de insanlık halleri içinde en keskin, en nüfuz edilemez, ama en merak uyandıranlarından biridir kuşkusuz. En başından beri dediğimiz gibi, Don Kişot’tan, Macbeth’e, Oedipus’tan bu yana delirmiş kahramanları hep sevmiştir edebiyatçılar. Yazdıklarında sanki “normal”lerden çok bu delilere, bu deliliklere yer vardır.

Peki ya bir adım daha ileri gidersek, ya “deliler” bizzat kendi adına konuşursa, onlar nasıl anlatırdı acaba bu deneyimi? Delirmiş edebiyatçıların romanları ve şiirleri diğerlerinden farklı mıdır mesela ve nasıl farklıdır? Ve bana kalırsa daha tekinsiz görünen, ama daha güçlü olasılık aslında ortalama bir iyi edebiyatçının zaten, yazmasa çoktan tumarhanede ya da hapisanede -muhtemelen seri katil olarak- yerini almış olabileceği ihtimalidir.

Bu soruları daha da uzatabiliriz, ama zaten yeterince konuştum. Sadece şunu eklemek istiyorum: Bu soruların bizzat kendisi bize -belki de insanlığın asıl hali üzerine, “normallik” denilen durumdan çok daha fazla ipucu içeren bir durum olarak- deliliği anlamının ancak, farklı alanları, sanatı, bilhassa edebiyatı, edebiyat eleştirisini, edebiyat tarihini, tarihi ve sosyolojiyi bir arada düşünerek mümkün olabileceğini gösteriyor. Biz de bu sempozyumu örgütlerken buna dikkat etmeye çalıştık.

Burada dinleyeceğimiz sunuşlar yukarıda değindiğimiz bazı soruları daha da açacak ve derinleştirecek. Bizler de sizin kadar sabırsızlıkla bekliyoruz sunuşları. Dolayısıyla dediğim gibi, çok bile konuştum... Bu nedenle burada olduğunuz için son bir kez daha teşekkür ederek bitiriyorum: Hepiniz hoş geldiniz...